

סוטה מז

משה שווערד

1. רש"י על סוטה דף מז/א

דבעיתי – [1] הדובים להתגרות בהם כשאין מקום קרוב להם לנוס ולהתחבאות וכשהן קרובים ליער יוצאין בהבטחה

2. מהרש"א על סוטה דף מז/א

גמ' ותצאנה ב' דובים גו' ח"א נס וח"א נס בתוך נס כו'. [2] דאי לאו נס והיו שם הדובים מצויים ושכיחים היו מתייראים לקטנים לילך לשם גם לא היה בו לתלות ביאת הדובים עליהם בקללת אלישע. ולפי זה יש לפרש הא דקאמר וליהו דובים ולא ליהו יער. ומשני דבעיתי. היינו אילו לא היה יער והדובים היו באים לכאן היו הקטנים נבעתין כשהיו רואין מרחוק הדובים והיו בורחים להציל עצמם ורש"י פירש דבעיתי על הדובים והוא דחוק כיון דביאתן בנס היה ודאי דלא הוי בעותים מלהתגרות בקטנים וק"ל:

3. ילקוט ישיעהו

וליהו דובים ולא ליהו יער דבעיתי. שמעתי בשם גדול אחד שזה כוונת הפסוק גבי מכת ערוב וגם האדמה אשר הם עליה, כדי שלא יבעיתו והיינו כפרש"י ולא כמהרש"א. (עיון יעקב. ע"י ברש"י ד"ה דבעיתי).

4. ילקוט ישיעהו

רות בתו של עגלון בנו של בלק. בסנהדרין (קה, ב) הגי', רות בתו של עגלון בן בנו של בלק מלך מואב היתה. ובנזיר (כג, ב) הגי', רות בת בנו של עגלון מלך מואב היתה. ובהוריות (י, ב) הגי', רות בת בנו של עגלון בן בנו של בלק מלך מואב. וע"י במהרש"א הוריות שם. וראה בסמך.

5. ילקוט ישיעהו

רות בתו של עגלון. לאו דוקא אלא הרכה דורות היתה אחר עגלון. (תוס' נזיר כג, ב ע"ש, וע"ש באורח מישור). וכעין זה עיין חגיגה

6. בן יהודה על סוטה דף מז/א

שם אחד על שגירה דובים בתינוקות. אע"ג דבדין הרגם, כדאמרינן לעיל [דף מ"ו ע"ב], מכל מקום נענש שגירה דובים שמתו בהם מיתה משונה, והיה לו להזכיר עליהם שם בן מ"ב, להמיתם בהסתכלות בלבד, כאשר הרג משה רבנו ע"ה את המצרי, וכמו שעשה רשב"י ליהודה בן גרים [שבת ל"ד ע"א], שנתן עיניו בו ועשאו גל של עצמות, וכיון דצער אותם צער הגוף, חלה, שהוא צער הגוף. ועל אשר דחה את גחזי בשתי ידים, אע"ג דאח"כ הלך לדמשק להחזירו, נתעכב בדבר שהיה לו להחזירו קודם, כי בעת שהלך להחזירו כבר הרשיע גחזי ביותר להחטיא את הרבים, ולכן כשבא אלישע הנביא ע"ה להחזירו לא קבל לחזור, כי אמר לו כך מקובלני ממך כל החוטא ומחטיא אין מספיקין בידו לעשות תשובה, וכבר נד ולד, ואם היה מקדים להחזירו קודם

שיחטיא את הרבים, היה חוזר בו, לכן מדה כנגד מדה קדם לו חולי אחד קודם פטירתו, בעבור שלא הקדים פעמיו להחזיר את גחזי:

7. ילקוט ישיעהו

לְעוֹלָם תְּהֵא שְׂמַאֲלָ דְּחַה וְיִמִּין מְקַרְבַּת וכו'.
בד"א כשעשו תשובה אבל אם לא
עשו תשובה מצוה לדחותם בשתי ידיים.
כללים. (חמרא וחיי, סנהדרין קז, ב).
וראה באמרי אמת ליקוטים שכתב: ולמה
בפסח מרחיקין הרשע לגמרי כמ"ש
ואף אתה הקהה את שיניו, אך יצי"מ היא
השורש של בני" ואם גם הפסח לא פעל אצלו
אז קשה לתקנו.

8. תוי"ט על מסכת אבות פרק ה משנה יח

אין מספיקין בידו לעשות תשובה – [1] כלומר אין מסייעין לו וכדכתיב אל יתמכו בו. משא"כ לשאר עוברי עבירה כשיתן אל לבו לשוב, ודאי דהוי בכלל בא לטהר מסייעין לו. [2] אבל הרמב"ם פירש שימנעוהו מן התשובה וכענין שנאמר בפרעה ויחזק ה' את לב פרעה. ובפ"ח מהח' פרקים שהקדים למסכתא זו נתן טעם לדבר. שיש חטא שראוי להעניש עליו עכ"פ ולפיכך ימנעוהו הש"י מהתשובה כדי שיבא עליו עונשו הראוי לו. וכן כתב ג"כ בחבורו פ"ו מהל' תשובה והביא ראיות מן הכתובים:

9. תוספות הרא"ש מסכת סוטה דף מז עמוד א

כדאמרינן ישו הנוצרי כישף והדיח והסית את ישראל. אין זה ישו הנוצרי האמור בסנהדרין פ' נגמר הדין שתלאוהו בערב הפסח שאותו היה בימי הילני המלכה סמוך לחורבן הבית ויהושע בן פרחיה היה מדורות הראשונים סמוך לבנין הבית קודם לשמעון בן שטח שהיה בימי ינאי המלך.

10. משך חכמה על ויקרא פרק יד פסוק טו

ולקח הכהן מלוג וכו' על כף הכהן השמאלית - מצוה שיצוק לתוך כף של חבירו, וכתוב מן השמן אשר על כפו להורות דאם נתן לתוך כפו יצא. תו"כ (פ' נב). הענין, דהימין מכוונה על החכמה והתורה אשר בהגבר המושכלות אצל האדם, והשמאל הוא על כחות האנושיות הטבעיים והמתאווה וההכרת, לזה אמרו לישר מסילה להדבוק בדרכי השם, יצר זה התאווה, והתינוק זה הטבעי, ואשה זה ההכרת, וכמו שאמרו (יבמות סג) אדם מביא חיטים חיטים כוסס כו' מאירה עינו כו', שמאל דוחה וימין מקרבת, (סוטה מז) שיקרב זה מצד הצורך בזה אל דרכי החכמה והתורה, לא מצד השמאל של האדם, שדבוק בזה בקשר בלתי מתפרד.

11. רש"י על סוטה דף מז/א

תצא ותראה בעדר - כשאר חולין והאי תנא ליה הא דאמרינן בכמה דוכתי עגלה ערופה נאסרה מחיים וירידתה לנחל איתן אוסרתה ובמסכת כריתות מוקמין לה למילתא בפלוגתא דתנאי בפרק בתרא (דף כה):

12. רמב"ם יד החזקה הלכות רוצח ושמירת נפש פרק י

(ו) עגלה ערופה אסורה בהנייה ונקברת במקום עריפתה ומשתרד לנחל תיאסר בהנייה אע"פ שעדיין לא נערפה ואם מתה או נשחטה אחר ירידתה הרי זו אסורה בהנייה ותקבר:

(ז) נמצאו עדיה זוממין הרי זו מותרת בהנייה כיצד כגון שאמר עד אחד אני ראיתי את ההורג ובאו שנים והכחישוהו ואמרו לו לא ראית והפרישו את העגלה והורידוה לנחל לערפה על פיהם ואחר כך הוזמו השנים הרי זו מותרת בהנייה:

13. כסף משנה על הלכות רוצח ושמירת נפש פרק י הלכה ו

אבל קשה דלפ"ז הוה ליה לפסוק שאם נמצא ההורג אחר ירידתה לנחל אסורה בהנאה והוא פסק לקמן בסמוך שאם נמצא ההורג עד שלא נערפה העגלה תצא ותרעה בעדר. והרשב"א כתב שנשאל על זה והשיב היטבת לראות כי גם בעיני יפלא שהוא זיכה שטרא לבי תרי דפליגי בכריתות וטרחתי להעמיד דבריו ולא יכולתי אבל מה אעשה והראב"ד לא חלק עליו בזה כלום עכ"ל. וליישוב דעת רבינו אפשר לומר שהוא סובר דהא דמקשה משנערפה העגלה תצא ותרעה בעדר לאו קושיא היא דאיכא למימר שאני עגלה דאדעתא שימצא ההורג לא אקדשוה ואיגלאי מילתא דהקדש טעות הוה ...

14. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת סוטה דף מז עמוד א

והנראה בזה דהנה יש לדון בהא דירידתה לנחל אוסרתה, דאפשר דהכוונה היא דמשעת ירידתה לנחל איתן אמרינן דהזמנה מילתא היא, ומדין הזמנה נאסרה, ולא שיש כאן מעשה האוסרה. או אפשר דהכוונה היא דמשעת ירידה הוה כהתחיל כבר דין עריפה ונאסרה מצד העריפה שמתחילה משעת ירידה, וכתחילת מעשה דמי שזה האוסר.

15. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת סוטה דף מז עמוד א

נערפה העגלה ואח"כ נמצא ההורג הר"ז יהרג. ... נשאלתי מה הדין אם נמצא ההורג, ונמצא שהיה שוגג, שבעצם היה חייב גלות, מי נימא דעריפה פוטרתו מן הגלות, דהרי קרא ולאריך לא יכופר במזיד איירי, וליכא קרא לומר דשוגג אינו נפטר בעריפת העגלה.

והיה נראה פשוט דכל הס"ד לומר דהעריפה פוטרת את הרוצח, היינו במה דאירי בקרא שנעלם מן הבי"ד מיהו הרוצח, ותלינן דהוה כאן רוצח ממש, דהרי בי"ד אומרים ידינו לא שפכו את הדם הזה, ועינינו לא ראו, וכן בדם שפכה מכ"ז חזינא דקרא איירי שהיה כאן רוצח במזיד, ולא ידעינן אותו. א"כ כל כלל ישראל בעי כפרה וכו'. וע"ז ס"ד דכיון דכבר הביאו עגלה ערופה, והשתא שנמצא הרוצח, ס"ד שיפטר, דהרי על כגון דא הובא העגלה קודם שנודע, והוה הוא בכלל הכפרה. אבל במקום שהיה שוגג, א"כ כל הא' עגלה ערופה לא הובא משום שוגג. א"כ לא שייך כלל לומר דהוה ס"ד שיהיה בכלל הכפרה, וא"כ לשוגג לא בעי קרא כלל, שנאמר שנתכפר לו בעגלה ערופה, ובודאי גולה הוא...

16. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת סוטה דף מז עמוד א

משרבו הרוצחים בטלה עגלה ערופה. ופירש"י שהרי מכירין בהן מי הרגיל בהן להרוג. [1] וכן פירש"י בגמ' דקאמר לפי שאינה באה אלא על הספק, ועכשיו יודעים את ההורגים מי הם. וכוונת רש"י דאע"פ דאין אנו יודעים מי הוא הרוצח. כיון דיש קבוצת רוצחים ואנו יודעים שהרוצח בא מקבוצה זו, זה די לנו בשביל שיקרא נודע מי הכהו, שלא יביאו עגלה ערופה. אולם בספרי ס"פ שופטים, וכן מבואר בירושלמי כאן לפי מש"כ הקרבן עדה ילפינן לה להאי דינא מקרא דכי ימצא ולא בשעה שמצויים מכאן אמרו משרבו הרוצחים בטלה עגלה ערופה, ומשמע שהטעם הוא משום שמצוי רציחות. וכדלעיל דממעטין סמוך לספר או לעיר שרובה עכו"ם] ויש גם סברא שם דלא היה הנרצח צריך ליכנס למקום זה.

[2] והנה בשבוי"י כתב בעיון יעקב כתב טעם אחר לולי דברי הגמ' להא דאם נתרבו הרוצחים בטל עגלה ערופה. דאם יערפו אז על כל רציחה נמצא מתמעטת ישוב אר"י, דהיו עורפין סמוך למקום הרציחה. ומקום זה נאסר בהנאה, נמצא דמתמעטת ישוב ארץ ישראל. ודבריו תמוהים קצת דמאין לקח דהיו עורפין בסמוך למקום שנמצא הנרצח, נימא דהיו קובעים מקום אחד שלא נזרע ולא נעבד, ושם היו עורפים כולם.

=====

=====

=====

17. מאירי על סוטה דף מז/ב

משרבו בעלי הנאה נתעוותו הדינין ונתקלקלו הדינין שמתוך שהם בעלי הנאה אין מטריחין לעיין בדין ומתוך כך נתעוותו הדינין וכן אין מעיינין בהוראת איסור והיתר ומתוך כך נתקלקלו המעשים עד שאין לשם ית' נחת רוח בעולמו:

18. בן יהוידע על סוטה דף מז/ב

נתעוותו הדינין ונתקלקלו המעשים ואין נוח בעולם. נ"ל בס"ד, אם עושין דין למטה אין דין למעלה, שיתמתק הדין ויהיה מספר נוח, כי מספר דין ומספר נוח שוין, ולזה אמר נתעוותו הדינין, וא"כ אין דין למטה, וממילא לא יתהפך מספר דין למספר נוח, המורה על המיתוק, ולזה אמר ואין נוח בעולם:

19. תוספות רא"ש על סוטה דף מז/ב

בעון דבנותיה וכלתיה לא ואומר לא אפקוד וגו'. הא דאמרינן הכא דבעון בנותיו וכלותיו אין המים בודקין את אשתו היינו דוקא כשיודע ואינו מוחה, דאי לא תימא הכי הא דאמרינן לעיל בפ' קמא אם יש לה עדים במדינת הים אין המים בודקין אותה ודייק לה מדתנן ושבאו לה עדים שהיא טמאה דאי אמרת מים בודקין אותה הא מדלא בדקוה מיא סהדי שקרי נינהו, ומאי קא דייק דילמא הא דלא בדקוה מיא משום עון בנותיו וכלותיו, אלא ודאי דוקא היכא שיודע ואינו מוחה ואז ודאי לא היה משקה אותה כיון שידע שאין המים בודקין אותה:

20. ספר יערות דבש - חלק ראשון - דרוש א

בברכת השיבה וכו', ישימ על לבו להחזרת סנהדרין, כי הם כסא ה' והם כנגד כסא כבוד בעי"ן בתי דינים למעלה, וכל זמן שהיו סנהדרין במקומן, היה כבוד ה' חופף על ישראל, כדכתיב [ישעיה כה, כג] נגד זקניו כבוד, לכך כתב הרמב"ם (בפיה"מ פ"א מ"ג), שאין בן דוד בא עד שיהיו הסנהדרין חוזרים, כי עיקר השריית שכינה הוא ע"י סנהדרין, וכמ"ש [תהלים קכב, ה] כי שמה ישבו כסאות למשפט כסאות לבית דוד, משפט זהו סנהדרין, כי שם העמיקו והשמיצו תורה שבע"פ, ושם שבתו מחלוקת ושכחת התורה, כי כאשר היו סנהדרין על מכונם, ידעו בבירור כל תורה שבע"פ, כי רוח ה' היה חופף עליהם, ולא היה בכל התורה מחלוקת, כאשר מצינו בחגיגה (טז. תוס' ד"ה יוסי) שלא נחלקו רק בענין הסמיכה, כי לא היה פירוד ועץ הדעת טוב ורע זה אוסר וזה מתיר, רק היה מעלמא דיחודא, ועל ידם השפיע ד' לישראל כל טוב, ועל ידם היו כל תלמידיהם זוכים לרוח הקודש כאשר היה בזמן הבית וסמוך לו אחר החורבן, כרשב"י וחביריו שהגיעו למעלה גדולה ונפלאה, ולכן כאשר יבוא אליהו לפני משיח, הוא יחזיר סנהדרין על מכונם, כי הוא סמוך מב"ד של אחיה השלוני, והוא יסמוך לזקני הדור, ויהיו סמוכים ראויים לסנהדרין, וימסור להם תורה שבע"פ, כאשר קיבל מפי אחיה השלוני, כי לא בשמים היא, אבל הוא יכול למסור תורה שבע"פ כפי קבלתו, ואם כן ישבות מחלוקת, ולכן אמרו שאליהו בא לעשות שלום בעולם, ואז יצמיח הגאולה שיהיה כסא לבית דוד:

ולכן מה מאוד צריך כונה בתפלה זו, ועל ידי סנהדרין סמוכים שיהיו מלקים הראוים להיות נילקים, נפטרים מהעונש שבשמים ואפילו מידי כריתות, ולכן היה מעלה טובה בעם כאשר היו ב"ד מכים ועונשים, כי עי"כ נפטרים מעונש שבשמים, כאמרם [ב"ר כו-יד] אם יש דין למטה אין דין למעלה, כאשר כתבתי במקום אחר, אלהים נצב בעדת אל [תהילים פב, א], הרצון, שמדת הדין עומדת ואינה פועלת כשעדת אל תשפוט למטה, ועיין בקונטרס הסמיכות בתשובות מהר"ל"ח, כמה טרחות לחכמי צפת תוב"ב להקים ענין הסמיכה, והוא בשביל כך, כדי לקבל עונש בידי אדם ויפטר מעונש שמים, וזהו שאומרים בתפלה וצדקנו במשפט, כי על ידי שופטים, יהיו למעלה משפטינו יוצא לצדק:

ובתפלה זו יתפלל האדם על דייני ישראל שיהיו דיינים הגונים וישרים, לא דייני אלהי כסף, דייני בלי תורה, רודפי שלמונים, נוטים אחר הבצע ח"ו, כי אז הקב"ה נפרע מהם וממעמדיהם, ועל עוות הדין כמה מיני פורעניות בא לעולם, כמבואר בפרקי אבות [פ"ה מ"ח], אבל בזמן שהדיינים כשרים, הברכה שרויה בעולם, ולכן אמרו השיבה וכו' והסר ממנו יגון ואנחה, כי הא בהא תליא:

21. ספר שפתי חכמים-מגילה כח

דכתיב (משלי ט"ו כ"ז) וסונא מתנות יחיה. י"ל לפי שסונא "וסונא" מתנות, ונשאר צעניוחו, ועני חסוד כמות (רש"י צראשית כ"ט י"א), לכן נשכר מדה כימ "יחיה. וכעין זה פי' ולדקה תליל ממות' (משלי י"ז י"א די) מאחר שנותן לדקה והליל ממות לעני שהיה חסוד כמות, לכן צמכ"מ תליל לנותן ממות. א"נ י"ל וסונא מתנות יחיי, שהרי כחצו הספרים טעם לילירת האדם צזה העולם שלא יהי' "נהנה" מנהמא דכיסופא צמקום אולר הנשמות, אלא שיהי' מיגיעו כפו תורה ומלות ומע"ט שצעות"ז (מפרשים), נמלא שחיי אדם צעות"ז מלמד להיות סונא מתנות, דמי שאינו סונא מתנות, הרי נשמתו יכול להיות נשאר שם צאולר הנשמות, וזה הכוני' "וסונא" מתנות ר"ל מי שסונא מתנות, מלך חדין "יחיה כמותן: כל המעציר על מדותיו מעצירין ממנו כל פשעיו.

22. ספר נתיבות עולם א - נתיב התורה - פרק ד

ורב חסדא אומר איזה שונא מתנות יחיה כי מי ששונא את המתנות ראוי שיהיה בשביל זה חי, כי המקבל דבר מזולתו אין ראוי לו החיים כי החי עומד בעצמו, ולפיכך אמרו כי העני נחשב כמת וזה מפני שאין לו החיים בעצמו כאשר הוא צריך לזולתו ואין לו בעצמו החיים, אבל מי שהוא שונא מתנות שהוא רוצה שיהיה עומד בעצמו מבלי שיקבל מאחר ודבר זה הוא החיים

23. אז ישיר - בין המצרים

יד זרה שלטה בבנין בית המקדש

ברם, מדברי חז"ל (נדרים ס"ו ב') נראה, שלא השיג בבא בן בוטא את מבוקשו, כי לאחר שבנה ושיפץ הורדוס את המקדש, לא חלה עליה בלימוד התורה ובדרגתם הרוחנית של עם ישראל, אלא ההיפך שחלה ירידה כללית בלימוד התורה ובדרגה הרוחנית של עם ישראל, וז"ל הגמ':

ההוא בר בבל דסליק לארעא דישראל, נסיב איתתא... אמר לה, זילי אייתי לי תרי בוציני. אזלת ואייתי ליה תרי שרגי. אמר לה, זילי תברי יתהון על רישא דבבא. הוה יתיב בבא בן בוטא אבבא, וקא דאין דינא, אזלת ותברת יתהון על רישיה. אמר לה, מה הדין דעבדת. אמרה ליה, כך ציוני בעלי. אמר, את עשית רצון בעליך, המקום יוציא ממך שני בנים כבבא בן בוטא.

וב'חתם סופר' (נדרים ס"ו ב') פירש מעשה משונה זה, וז"ל:

האמת נראה, שהיו מאשימים לבבא על שהשיא עצה להורדוס לבנות הבהמ"ק, וראה פלא, כי כתיב 'כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים', ובעוונותינו הרבים מיום שנבנה בית שני ע"י רשיון כורש, נסתמה הנבואה [כי חגי זכריה ומלאכי ניבאו בסוף גלות בבל, והאריכו עוד ימים בתחילת בית שני], ומיום שנבנה בנין המפואר ע"י הורדוס העבד, אז נחלקו ב"ש וב"ה, ונעשה תורה כאלפים תורות בעוונותינו הרבים, והכל מפני שהיה יד עכו"ם באמצע, נמצא גרם בבא לכבות ב' המאורות, נר תורה ונר עבודה, והיה סבור בבא שמשום כן צוה הבעל לשבור ב' נרות על ראשו, לבזותו על זה בשתי נרות, שהוא כבה ב' נרות של עולם.

כלומר, בתקופת בית שני חלה ירידה כללית בדרגתם הרוחנית של עם ישראל, שבתחילת בנין בית שני בטלה הנבואה מעם ישראל, ולאחר שבנה ושיפץ הורדוס את בית המקדש חלה ירידה בלימוד התורה, ואז התרבו המחלוקות בישראל שנחלקו ב"ש וב"ה, ובאמת כוונת בבא בן בוטא לטובה היתה, שבית המקדש הוא מקור ושורש ללימוד התורה, וכשבית המקדש עומד בתפארתו מורגשת ההשפעה בלימוד התורה.

אך בבא בן בוטא טעה בדבר אחד, טעות שמחמתה חלה ירידה בלימוד התורה, במקום שתתרום קרן התורה, והיא שבנין הבית נעשה בידי זרים, וכשיד עכו"ם מעורבת בבנין הבית, התוצאה היא נזק וקלקול ללימוד התורה. הקלקול והנזק שבאו כתוצאה מידי זרים שהתערבו בבנין הבית השפיעו לרעה, הן על מאור התורה, שמשעה ששיפץ ותיקן הורדוס את הבית התרבו המחלוקות בלימוד התורה, והן על מאור העבודה, שמכיון שנבנה בית המקדש על ידי עכו"ם היה מאור העבודה שבבית המקדש פגום וחסר.

ודברי ה'חתם סופר' מבוארים היטב לפי היסוד הנ"ל, שכח התורה נמצא בבית המקדש, וכל פעולה בבית המקדש משפיעה על לימוד התורה לטוב ולמוטב, ושורש ריבוי המחלוקת בלימוד התורה בימי הלל ושמאי נעוץ בעובדה שבנין ושיפוץ בית המקדש בידי זרים.

1. רש"י על סוטה דף מז/ב

מנוקה מעון - ניאוף באשה האסורה לו בין מזו שנסתרה בין מאחרת:

2. גליוני הש"ס מסכת סוטה דף מז עמוד א

שם משרבו כו' פסקו כו', נ"ב דוגמתו ירושלמי סנהדרין פ"ז ה"ח משרבו הגודפנים פסקו מלקרוע ודע דהך משרבו המנאפים פסקו כו' לכאורה הפי' לפי שאין האיש מנוקה מעון ע' בגמ' בע"ב דנ' הפי' כן אולם בחזקוני נשוא כ' משרבו כו' פסקו כו' לפי שאין המים באים אלא על הספק עכ"ל נ' הכוונה דכיון דרבו המנאפים אינו ספק שקול רק קרוב יותר לוודאי טומאה:

3. רמב"ם יד החזקה הלכות שוטה פרק ב

(ח) כל איש שבא ביאה אסורה מימיו אחר שהגדיל אין המים המאריים בודקין את אשתו ואפילו בא על ארוסתו בבית חמיו שאסורה מדברי סופרים אין המים בודקין את אשתו שנ' (במדבר ה' ל"א) ונקה האיש מעון והאשה ההיא תשא את עונה בזמן שהאיש מנוקה מעון האשה נושאה את עונה. [השגת הראב"ד - אפילו בא על ארוסתו בבית חמיו שאסורה מדברי סופרים אין המים בודקין את אשתו א"א הא דלא כהלכתא משמעטא דריש ארוסה ושומרת יבם]:

4. שערים מצויינים בהלכה סוטה כד

"כי תשטה אשתו", ולכאורה קשה לדבריהם, הא אינו מנוקה מעון, ואין המים בודקין אותה, ולמה הוצרכו לקרא, ולכן מסיק המל"מ דרש"י חולק בדיון זה על הרמב"ם, דס"ל לרש"י דקרא ד"ונקה האיש מעון", קאי לאחר שנסתרה, כמ"ש רש"י בעצמו לקמן (כח. ד"ה בזמן) דדוקא אם בא עליה אחר שנסתרה. וכתב המל"מ בזה"ל, ולא מצאתי בשום מקום שיאמר רש"י שבשכיל עבירה אחרת לא יבדקו המים את אשתו, ובסוף דבריו הביא דברי רש"י לקמן (מז:): מנוקה מעון ניאוף באשה האסורה לו, בין מזו שנסתרה, בין מאחרת כו', וזה סותר כל מה שהכרחנו בדעת רש"י דס"ל דדוקא בא עליה אחר שנסתרה אין המים בודקין אותה. אבל בשכיל ביאה האסורה לא חמנע הבדיקה וצ"ע. ובמנחת חינוך (מצוה שסה) כתב, דלרש"י דוקא זה העון מעכב הבדיקה, אבל אם אינו מנוקה מעון אחר, אפי' אם בא על חייבי כריתות ועל חייבי מיתות כ"ד מ"מ המים בודקין את אשתו, רק אם בא עליה אחר שנסתרה מעכבת בדיקה. ותמוה דאישתמיטתיה דברי רש"י לקמן (מז:). ובשו"ת באר יצחק (אהע"ז סי' ג) נשאל, דרש"י סותר

דף כד. אלמנה לכהן גדול כו' לא שוותה ולא נוטלות כתובה. פרש"י דהכי תניא בספרי, "כי תשטה אשתו", בראייה לאישות הכתוב מדבר, פרט לאלמנה לכ"ג כו'. והקשה בתוס' שאנן, תיפוק ליה שאינה שותה, משום דכתיב (נשא ה-לא) "ונקה האיש מעון", וזה אינו מנוקה מעון כיון שנשא אשה שאינה ראויה לו, ותיריך דחשבינן ליה מנוקה מעון, כיון דאין העון בא אחר הקינוי, והוה המים בודקין אשתו, אי לאו האי קרא ד"כי תשטה". והנה הרמב"ם (סוטה פ"ב ה"ח) כתב, שכל איש שבא ביאה אסורה מימיו אחר שהגדיל אין המים בודקין את אשתו. והקשה במשנה למלך למה נקטה המשנה אלמנה לכ"ג, תיפוק ליה דאפי' עבר עבירה אחת מימיו שוב אין בודקין אותה, כש"כ זה שכל ימיו הוא באיסור, ותיריך דנקטו הני משום דבעי למיתני ולא נוטלות כתובה, ומי שבא ביאה אסורה אע"פ דקי"ל דאין משקין אותה מ"מ אינה מפסדת כתובתה, כמש"כ הרמב"ם (שם ה"א), אמנם רש"י והרע"ב פירשו טעמא דמתניתין מדכתיב

5. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת סוטה דף מז עמוד ב

ת"ר ונקח האיש מעון בזמן שהאיש מנוקה מעון המים בודקים את אשתו וכו'. ופירש"י כאן מנוקה מעון ניאוף באשה האסורה לו בין מזו שנסתרה בין מאחרת. והנה בכמה מקומות פירש"י [לעיל כ"ח. ד"ה בזמן שהאיש מנוקה מעון וכן שבועות ה. ועוד מקומות] דבזמן שאין האיש מנוקה מעון, היינו שבא עליה משנאסרה עליו האשה ההיא והרמב"ם [פ"ב מסוטה ה"ח] פליג וס"ל דאינו מנוקה מעון, היינו כל איש שבא ביאה אסורה מימיו אחר שהגדיל, וכל כה"ג כבר אין המים בודקין את אשתו.

ולכאורה כאן סתר רש"י משנתו ממה שפי' בכל המקומות, וכתב דאין מנוקה מעון היינו גם שבא על אשה האסורה לו.

והנראה בזה דמאי דתנן במשנתנו משרבו הנואפין פסקו המים המרים, אין זה מה"ד, אלא תקנת ריב"ז דלעולם מה"ד דוקא כשהוא בא ביאה אסורה, לדעת הרמב"ם. ולדעת רש"י רק אם בא על זו שנאסרה עליו בסתירה זו, אין המים בודקין, ובודאי לא כשבניו ובנותיו מנאפין. והכא איתא דביטל גם משום בניו ובנותיו, אע"כ דתקנת ריב"ז היא ולא מעיקר הדין, ואסמכוהו אקרא דונקה האיש מעון, ולכן פירש שפיר רש"י כאן דכל ביאה אסורה הוה גורם שיבטלו את המים המרים.

ויש להוסיף בזה דהנה בירושלמי דרש דרשה אחריתא בהא דתיקון ריב"ז דכתיב והיתה האשה לאלה בקרב עמה, בזמן שעמה שלם ולא בזמן שעמה פרוצים. א"כ ברור הדבר דתקנת ריב"ז היא ואסמכוהו אקרא ולא מה"ד הוא זה.

שם. כתב המאירי דמכאן הביאו רבים ראייה לדברי הרמב"ם שכתב שכל עוון ביאה שבימינו מעכב את המים לבדוק את אשתו, וכתב המאירי שהוא תמה שאם מכח סוגיא זו אתה בא אף עון בניו ובנותיו יעכב עיין שם.

והיה נראה דהם באו להוכיח ממאי דדרשינן ברישא דברייתא דאין מנוקה מעון דפירוש זה הדרשא הוא בכל ביאות האסורות, כדחזינא בהמשך הגמ' דלא ידעינן רק עון בניו ובנותיו, אבל שאר ביאות אסורות ידידה ידעינן והיינו דהבינה הגמ' דאין מנוקה מעון כולל הכל, וכדעת הרמב"ם.

אמנם למה שביארנו ליכא ראייה דכל האי ברייתא דילפינן לה מקרא אינו אלא למצוא אסמכתא בעלמא לתקנת ריב"ז, ואין זה מה"ד כלל וכלל ודו"ק.

6. איזהו מקומן מסכת סוטה דף כח עמוד א

ובחי' הגרי"ז (מז: מרשימות תלמידים) הביא שגם בספר הישר לר"ת (חלק התשובות כ. א.) ביאר דסוגיא דסוף מכילתין דפסקו מים המרים, אינו מדין שאין הבעל מנוקה מעון, אלא שהוא תקנת ריב"ז להפסיקן ואסמכיה אקרא, לפי שרבו המנאפים בגלוי ורבה עון בניו ובנותיו. והוכיח הגרי"ז כן דאי אפילו עון בניו ובנותיו מעכב השתיה מן הדין, כיצד ס"ל לרש"י דהבעל עצמו יבדקו המים אף אם בא באיסור על אשה אחרת, והכיצד גרע עונו מעון בניו ובנותיו, אלא ע"כ דעון בניו ובנותיו הוא מדברי קבלה ומתקנת ריב"ז גרידא - עי' מש"כ לישב לפי"ז.

7. איזהו מקומן מסכת סוטה דף כח עמוד א

ג. בשיטת רש"י צ"ע דלכאורה סותר עצמו, דלקמן מז: (ד"ה מנוקה מעון) נקט "בין מזו שנסתרה בין מאחרת" וכשיטת הרמב"ם. ועמד בזה המשל"מ שם (סוד"ה וראיתי להרמב"ן) והניח בצ"ע.

והקרא פירש דשיטת רש"י שבדרך ניאוף נחשב לו עון גם מאחרת, ואפילו על זנות בניו ובנותיו אם לא מיחה בהם [כמש"כ תוס' הרא"ש לקמן מז:], רק נחלק על הרמב"ם בהאי גווני דמתני' ר"פ ארוסה כגון אלמנה לכ"ג, וס"ל כיון שאינו דרך זנות אלא דרך אישות חשיב שפיר מנוקה מעון.

ותורת הקנאות תירץ עפ"י דקדוק לשון הרמב"ם (סוטה ג. יט.) דרק משרבו המנאפים מונע עון בניו ובנותיו את בדיקת המים, וכ"ש עון בעל עצמו באחרת, אבל בזמן שלא רבו המנאפים גם עון שלו באחרת אינו מעכב, ולפי"ז נמצא דלא פליגי רש"י והרמב"ם. [ובזה מיושב גם תמיהת המשל"מ הנ"ל אמאי לא הביא הרמב"ם הלכה זו דגם בעון בניו ובנותיו לא נבדקת, ולפי"ז ניחא דרמז לזה (בפ"ג הלי"ט) משרבו המנאפים וכו']. וראה עוד מש"כ בחי' הגרי"ז לקמן מז:; חי' ר' מאיר שמחה (יח:), ודבר שאול (סי' נ"א ג - ד).

8. דף על הדף מסכת סוטה דף מז עמוד א

בגמ': שבשכר מ"ב קרבנות שהקריב בלק וכו' זכה ויצתה ממנו רות וכו'.

הנה בגמ' (ב"ק ל"ח ע"א): ב' פרידות טובות וכו' רות המואבי' וכו'. וצ"ע בשם רות המואבי', הרי רות יצאה מבלק וכמבואר כאן, ובלק הרי היה ממדין, וא"כ מדוע נחשבת רות על מואב. ובגמ' יבמות (ע"ו ב) דאי לאו דרשא דמואבי ולא מואבית היה דוד שבא מרות אסור לבוא בקהל ע"ש וצ"ע מדוע, הרי בלק היה ממדין, ועי' במושב זקנים (במדבר כ"ב, ד) שו"ט ארוכה בזה, ור"ל דאולי אמו של בלק היתה ממואב, ושוב חזר ודחה דהרי בקדושין (ס"ז א) מבואר דבאומות העולם הולכים אחר הזכר ע"ש, ועי' בספר חוסן יוסף להגר"י ענגיל ז"ל עמ"ס קדושין בסוף הספר (אות רל"ט) דבר נפלא בזה ע"ש היטב.

אכן אין הדבר ברור להיכן ה' בלק שייד, דברש"י במדבר (כד, ד) כתב דבלק היה מנסיכי מדין, וכשמת סיחון מינוהו מואב ראש עליהם לצורך שעה ע"כ. והרא"מ הקשה על רש"י, דבפסוקים ביהושע (י"ג, כ"א) מבואר דבלק היה מנסיכי סיחון ולא מנסיכי מדין ע"ש בדבריו. ובדברי דוד להט"ז כתב לקיים הגי' שברש"י ע"ש ובהג"ה מס' 6 מש"כ לבאר הדברים עפ"י חז"ל ע"ש.

ומש"כ "בעת ההיא", ולרש"י הנ"ל הפי', דלצורך שעה - שראו מצבם שמפחדים מבנ"י מינוהו אז עליהם א"ש דזה המכוון במש"כ "בעת ההיא" שאז מינוהו, ולפי שהי' "ויגר מואב" עדיין לא מינוהו ולכן בפסוק ב' לא נזכר התואר "מלך" ודו"ק.

ולפי הנ"ל דרות נקראת מואבי', והיא יצאה מבלק, א"כ אולי י"ל דבלק באמת בא ממואב ולא ממדין. או אולי הי' ממואב ונתמנה בתחילה במדין ואח"כ חזר והתמנה במואב וצ"ע.

וברמב"ן ר"פ בלק (וכן בפ' הטור הארוך) בתוך דבריו, דכשהיה הענין של "ויגר מואב", הקימו המואבים עליהם את בלק שהיה גבור חיל למלך "בעצת מדין" עכ"ל. וי"ל הפי' כרש"י, שהיה מנסיכי מדין, ולכן המליצו מדין עליו לפני מואב שהוא גבור חיל וראוי למלכות ודו"ק. גם עי' בתרגום יונתן (שם) שכתב, שמדין ומואב היו מחליפים ביניהם מלכים, פעם היה א' ממדין (כמו בלק) מושל על שתיהם ופעם הפוך ע"ש והוא דבר חידוש. וראה בסנהדרין (ק"ה א): מדין ומואב לא היה שלום ביניהם מעולם וכו' וי"ל.

ובאור החיים (במדבר כב, ה) וכן שם (כ"ד, כ"ה) כתב, דאמנם, כשנודע לאנשי מואב מדברי בלעם שבנ"י לא רעו להם, שלחו את בלק ממלכותו וחזר להיות מנסיכי מדין ע"ש היטב והוא כהנ"ל.

והנה בגמ' (סנהדרין ק"ה ע"א) אי': רות בתו של עגלון בן בנו של בלק ע"כ. ובגמ' נזיר (כ"ג ב): רות בת בנו של עגלון וכו' וצ"ע. ובתוס' נזיר (שם) ד"ה בת וכו' כתבו: לאו דוקא נקט בת בנו וכו' ע"ש והיינו שהיתה הרבה דורות אחר עגלון ע"ש. ולפי תוס' י"ל דה"נ הסיפא: בן בנו של בלק אין ר"ל בת בנו אלא דורות הרבה. ושפיר י"ל כמו שהביא במושב זקנים הנ"ל שהי' עגלון לא בן בנו של בלק אלא נכדו מצד אמו. ואביו הי' ממואב וכו"ל. אך ראה בסדר הדורות (אלף השלישי - ב"א תשפ"ז) שחולק ע"ד התוס' הנ"ל וס"ל דרות היתה בתו של עגלון ממש ע"ש, וה"נ הסיפא בן בנו של בלק מדויקת לפי"ז וא"א ליישב כהנ"ל וצ"ע.